

La por al coneixement

Coloma Lleal Galceran

Tantum religio potuit suadere malorum
Lucreci

L'anàlisi de les mitologies, de les diferents mitologies, ens permet un apropament als grans temes que han preocupat la humanitat des que en tenim memòria. S'ha insistit sovint en alguns d'aquests temes. Però crec que encara no s'ha parlat prou de la por ancestral a l'adquisició de coneixements.

Si ens centrem en el món mediterrani, veurem fins a quin punt les dues grans mitologies, l'helènica i l'hebraica, traspuen una idèntica por de l'home a l'hora d'obrir els ulls i d'intentar desvetllar tot allò que encara li és ocult. I això, malgrat llurs diferències evidents, que reflecteixen un capteniment vital ben divergent. J. Alsina¹ ho expressa molt gràficament: «el déu dels jueus creà l'home a la seva imatge i semblança; els grecs varen fer els seus propis déus semblants als homes». Per aquesta raó Zeus, malgrat les seves ires ferotges, és vulnerable i, fins i tot, pot ser burlat. Perquè l'home pot esquivar els seus raigs o pot aliar-se amb d'altres déus menors, més propers a la natura humana, aprofitant el son diví. Jahveh, en canvi, sol i omnipotent, pot esclafar, amb la seva força, qualsevol tímid intent de superació per part de l'home, pot anorrear la seva capacitat de pensar i, fins i tot, pot destruir els

altres déus: Zeus, que havia aconseguit salvar-se del vell Cronos, devorador dels seus fills, serà engolit, amb la resta de divinitats mediterrànies, per Jahveh, l'Implacable.

En repassar els vells mites hom té immediatament la sensació que s'ha establert una mena d'aliança entre l'home i els seus déus. Mitjançant aquest pacte, l'home es compromet a sotmetre's a la divinitat, a canvi de no haver de furgar en el pou profund de la ciència i, per aquest fet, la divinitat pren consistència i és ella la que aleshores anatemitza l'adquisició de coneixements. A partir d'aquest moment, no és ja que l'home **no vulgui** conèixer, sinó que **no pot** fer-ho. És la consagració de l'aliança. El coneixement, el saber, només pertanyen als déus, els quals controlen les parcel·les que en volen revelar als homes. Tot aquell que pretén superar-les és desqualificat i titllat de bruixot o d'heretge.

Per això, tots els déus es malfien dels homes i temen, més que res, que puguin arribar a adquirir consciència de llur força i a plantejar-se la possibilitat de trencar el pacte. Perquè, efectivament, de vegades, quan l'home veu sortir el sol des de la platja o el

veu pondre's des del sorral, sent un estrany enyor de la llibertat perduda i, pobre agosarat, es creu capaç de robar el foc del cel o d'arribar-hi amb les ales que s'ha inventat o amb la torre que ha fet amb les seves pròpies mans.

Aleshores, les amenaces esdevenen càstigs terribles que els seus successors s'explicaran, esgarriats, a cau d'orella. I procuraran no deixar-se emportar mai més per l'arravatament líric que els feia creure en ells mateixos i en llurs facultats creadores. Bojos i poetes seran, per sempre més, temuts, admirats, aïllats, envejats... i vigilats.

El següent passatge del **Gènesi**² és d'una claredat escruixidora:

«Jahveh baixà per veure la ciutat i la torre que els fills de l'home estaven construint. I Jahveh digué: Vet aquí que tots plegats fan un sol poble i tenen un sol parlar; **i això és el començament del que faran! en endavant, ja no s'estaran de fer cap projecte que imaginin.** Anem, doncs, baixem i confonguem allí mateix el seu parlar, perquè no s'entenguin entre ells.»³

La por dels déus és el mirall on es reflecteix la por dels homes. Per aquest motiu l'home és condemnat a

la ignorància eterna, que no s'acabarà fins el dia del Judici. Recordem, novament, el **Gènesi**⁴:

«Jahveh Déu donà aquest manament a l'home: Pots menjar de tots els arbres que hi ha al jardí; **però no menjaràs de l'arbre del coneixement del bé i del mal, perquè, en pots estar segur, el dia que en menjaràs, moriràs.**»

Heus aquí allò que realment l'atterra: que l'home accedeixi a l'arbre del coneixement i que sigui capaç de veure, per ell mateix, allò que està bé i allò que està malament, que «se li obrin els ulls i sigui com Déu coneixedor del bé i del mal»⁵, perquè aleshores ja no li caldran els déus. I l'atterra precisament perquè allò que l'home ha evitat, i continua evitant, al llarg de la seva història ha estat sempre haver d'encarar-se amb els propis actes, responsabilitzar-se'n i, sobretot, decidir. Vet aquí perquè necessita un déu que li ho prohibeixi, un déu per a poder-lo obeir. Vet aquí el perquè de l'home creador de déus creadors d'homes.

No se sol remarcar, però, que aquest pacte que s'ha establert entre els déus i l'home s'ha fet sempre en absència

EVA REPTANT Portada nord de Saint-Lazare d'Antun, signada per Gislebert (~1140).

de la dona. Això és particularment clar en el cas de Jahveh, que mai no s'hi adreça directament, que, en tot cas, encarrega als homes que els transmetin els seus missatges. Perquè no hi ha hagut aliança entre Déu i la dona. Els déus saben que les dones fan de mal lligar i procuren traspasar llurs pors als homes, i pretenen valer-se d'ells per anul·lar l'ànsia de vida que els esgarrija, perquè només si prèviament les han sotmeses als homes podran aconseguir llur submissió i, simultàniament, la submissió dels homes, condemnats a ofegar llur necessitat de comprendre-les, condemnats a protegir-les i a dominar-les. Una vegada més, la por dels déus és la transposició de la por dels homes davant el misteri de la vida. Per aquest motiu, la dona serà constantment blasmada per la seva curiositat. Tots els mals de la humanitat provenen d'aquest inconformisme en la ignorància, d'aquesta incontinència en preguntar el perquè, d'aquest delit per esbrinar què passa. I per la torbadora associació entre coneixement sensual i coneixement intel·lectual, entre plaer i ciència.

Fou Eva qui desobeí l'ordre divina: «la dona veié que l'arbre era bo de menjar i agradable a la vista i desitjable per a adquirir saviesa; i abastant el seu fruit, en menjà, i també en donà a l'home, que era prop d'ella»⁶. I aleshores fou castigada, ella i tota la seva descendència. I un mateix càstig, la incomprensió els lligà per sempre més. Fou la dona de Lot qui desobeí l'ordre de no mirar la impressionant pluja de sofre i foc que el cruel Jahveh feia caure des del cel sobre Sodoma i Gomorra. «I per això es tornà una columna de sal»⁷. I fou també Pandora qui desobeí l'ordre de Zeus i volgué saber què s'amagava dins la caixa que li havia confiat el déu. Aleshores en sortiren les Fúries, que s'escamparen pel món i l'assolaren amb llurs malvestats.

Afortunadament, els grecs eren massa mediterranis per barrar-se totes les portes. Per això Pandora fou prou amatent per tancar ràpidament la caixa i així aconseguí retenir l'últim dels éssers divins que contenia. I l'Esperança fou guardada zelosament. L'Esperança que ens permet continuar creient en les nostres forces, en la nostra capacitat de pensar i en la possibilitat d'entendre'ns sense desconfiances i sense submissió. Heus aquí perquè els grecs poden desenvolupar, malgrat la pròpia por i malgrat la por dels déus, el pensament filosòfic i poden així accedir a l'art i a la ciència. Sempre amb un cert temor [«philosophare, sed paucis»⁸, però també sempre amb il·lusió.

És gràcies a l'Esperança conservada que podem creure, que volem creure, que encara ens és possible trencar el vell pacte, perquè, contra tots els anatemes i les malediccions eternes, sempre hi haurà dones i poetes, bruixes i heretges, raonadors, folls i descarriats.

Notes

1. J. Alsina: «Cinco mitos helénicos», a **Pati de Lletres**-6, Fac. Filologia, Universitat de Barcelona, gener, 1984.
2. Fundació Bíblica Catalana, **Bíblia**, ed. Alpha, Barcelona, 1968. **Gènesi**, 11, 5-7.
3. Els subratllats són meus.
4. **Gènesi**, 2, 16-17.
5. **Gènesi**, 3, 5.
6. **Gènesi**, 3, 6.
7. **Gènesi**, 19, 23-36.
8. «Filosofar, però no massa», com dèia Isòcrates.